

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΑΙ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΣΑ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΜΟΡΦΩΣΕΩΣ

I. Ο ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΜΟΡΦΩΤΙΚΗΣ ΑΤΜΟΣΦΑΙΡΑΣ

"Ἐπὶ ἔτη μακρά, ἀλλὰ καὶ σήμερον παρὰ τοῖς πολλοῖς, πιστεύεται, δτὶς σχολεῖον πραγματοποιεῖ τὸ μορφωτικόν του ἔργον διὰ τῆς διδασκαλίας τῶν διαφόρων μαθημάτων παρ' εἰδικῶν καθηγητῶν. Οὗτοι λεληθότως διατηρεῖται ἡ γνώμη, δτὶς ἐν αὐτῷ λαμβάνουν χώραν τεμαχιστικαὶ μεταδόσεις γνώσεων.

Μία διόρθωσις τῆς παρανοήσεως ταύτης καὶ μία προφύλαξις ἀπὸ ἔνα διδακτικόν μονισμὸν χρειάζεται νὰ ἐπιχειρήται συνεχῶς. Εἰς πᾶν σχολικόν ἴδρυμα τὸ παιδευτικόν ἔργον ἐπιτελοῦν πλείονες ἐνέργειαι. Κατὰ πρῶτον ἡ μετάδοσις τῶν σκοπῶν τοῦ σχολείου ἅμα τῇ εἰσόδῳ τῶν μαθητῶν συμβάλλει εἰς τοῦτο. "Ἐπειτα συμβάλλει ἡ διαμόρφωσις ἐνὸς πνεύματος προσπαθείας μορφωτικῆς. 'Ακολουθεῖ κατόπιν ἡ παράδοσις ἐκάστου σχολείου, τῆς δποίας φορεῖς εἶναι οἱ μεγαλύτεροι μαθηταὶ καὶ οἱ ἀπόφοιτοί του. Εἰς ταῦτα προστίθεται ἡ πολυμερὴς κοινὴ σχολικὴ ζωὴ. Εἰς τὰ δινωτέρω θὰ προσθέσῃ τὸν δύκον της ἡ παιδαγωγοῦσα διδασκαλία τῶν διαφόρων μαθημάτων. 'Ως ἐπιστέγασμα θὰ ἀκολουθήσῃ ἡ ἀτομικὴ καθοδήγησις ἐκάστου μαθητοῦ, ἡ στηριζομένη εἰς τὴν διάγνωσιν τῆς ψυχοσυνθέσεώς του.

Θὰ ἔξετάσωμεν λεπτομερῶς μίαν πρὸς μίαν τὰς μορφωτικὰς ταύτας ἐνεργείας.

A'. Η ΜΕΤΑΔΟΣΙΣ ΤΩΝ ΣΚΟΠΩΝ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

"Ἡ εἰσοδος ἐκάστου παιδὸς διὰ πρῶτην φορὰν εἰς σχολεῖον ἀποτελεῖ ἔνα σταθμὸν εἰς τὴν ζωὴν του. Εἶναι μία νέα κατάστασις δὲ αὐτὸν, ἡ δποία περιλαμβάνει ἴδιάζοντα συναισθήματα προσδοκίας. Γνωρίζει ἐμφύτως, δτὶς ἐκεῖ ποὺ εἰσέρχεται θὰ εύρεθῇ πρὸ ἐνὸς νέου περιβάλλοντος, πρὸ νέων δρῶν ζωῆς, νέων ἀπαιτήσεων, ἀλλὰ καὶ

ἐνδιαφερουσῶν αὐτὸν νέων ἀσχολιῶν. Τὸ γεγονός τοῦτο πρέπει νὰ χρησιμοποιῇ πᾶν σχολεῖον, ἀπὸ τοῦ κατωτάτου μέχρι τοῦ ἀνωτάτου, διὰ νὰ μεταδίδῃ τὸ πνεῦμα του καὶ τοὺς σκοπούς του εἰς τοὺς τροφίμους του κατὰ τὴν εἶσοδόν των εἰς αὐτό. Εἰς τὰ Πανεπιστήμια καὶ Ἀνωτάτας σχολάς ἔχει καθιερωθῆ ἢ ἐπίσημος ὑπόσχεσις τῶν νέων φοιτητῶν, διὰ τηροῦν τοὺς Πανεπιστημιακοὺς κανονισμοὺς καὶ θὰ ἀναδειχθοῦν ἄξιοι τῆς ἴδιότητος τοῦ φοιτητοῦ. Ἀλλὰ καὶ εἰς πᾶν ἄλλο σχολεῖον ἢ εἰσδοχὴ τῶν νέων τροφίμων πρέπει νὰ ἐμφανίζεται ως στιγμὴ πλήρης σημασίας δι' αὐτούς.

'Η μετάδοσις αὕτη τῶν σκοπῶν τοῦ σχολείου πρὸς δλους τοὺς μαθητὰς του δέον νὰ γίνεται εἰς τὴν ἀρχὴν ἐκάστου σχολικοῦ ἔτους κατὰ δύο τρόπους, ἀτομικῶς καὶ δημαδικῶς. Ἀτομικῶς κατὰ τὴν ἐγγραφὴν ἐνδὲς ἐκάστου μαθητοῦ. Εἰς τὸν διευθυντὴν τοῦ σχολείου, ἢ τηγματος τοῦ σχολείου δίδει οὗτος ἐνώπιον τοῦ πατρὸς ἢ κηδεμόνος διαβεβαιῶσιν, ἔστω καὶ σιωπηρῶς, διὰ ἀποδέχεται τοὺς σκοπούς τοῦ σχολείου καὶ θὰ εἴναι ἐπιμελῆς καὶ πειθαρχικός. Δέον νὰ ἀπαγορεύεται ἢ ἀνευ κηδεμόνος προσέλευσις τοῦ μαθητοῦ καὶ ἐγγραφὴ του κατὰ τρόπον μόνον λογιστικὸν εἰς κατάλογον πρὸς πληρωμὴν τελῶν ἢ διδάκτρων. Εἴναι μία ψυχολογικὴ στιγμὴ διὰ μὲν τοὺς παλαιοὺς μαθητὰς ἀνασκοπήσεως τοῦ παρελθόντος καὶ ὑποσχέσεως διὰ τὸ μέλλον, διὰ δὲ τοὺς νέους τῆς παροχῆς τῆς ως ἀνω διαβεβαιώσεως.

'Ο διευθυντὴς τοῦ σχολείου πρέπει νὰ ἐγκαταλείπῃ πᾶσαν ἄλλην ἀπασχόλησιν, διὰ νὰ ἀσκήσῃ τὸ ψυχολογικὸν τοῦτο ἔργον. Διὰ τοὺς παλαιοὺς μαθητὰς πρέπει νὰ προσέξῃ τὸ δελτίον ἀτομικότητος καὶ τὸν τίτλον σπουδῆς τῆς προηγουμένης τάξεως, ἵνα δημιλήσῃ ἐκάστοτε ἀναλόγως. 'Εὰν εἴναι ἄριστος θὰ τοῦ συστήσῃ νὰ συνεχίσῃ τὴν ἀριστείαν. 'Εὰν τὸν βαρύνουν τὰ γράμματα καὶ τὸ σχολεῖον, καλλίτερον νὰ μὴ ἔλθῃ εἰς αὐτό. Νὰ ζητηθοῦν ἄλλαι διέξοδοι. 'Εὰν τὸν βιάζῃ δὲ πατήρ του νὰ φοιτᾷ, ἐνῷ αὐτὸς δὲν θέλει, νὰ τὸ δημολογήσῃ ἐνώπιον τοῦ διευθυντοῦ, ὅστε καὶ ἐκεῖνος νὰ πείσῃ τὸν πατέρα του διὰ τοῦτο. 'Εὰν δημως ἀπαντήσῃ, διὰ καὶ δὲ ՚θιος θελει νὰ συνεχίσῃ, τότε νὰ τοῦ ὑποδειχθῇ, διὰ πρέπει νὰ δώσῃ τὸν λόγον του, διὰ τηρήσῃ τὰς ὑποχρεώσεις του ως μαθητής, ὑποχρεώσεις ἐπιμελείας, τάξεως, εὐπρεπείας, τακτικῆς φοιτήσεως, συνεργασίας μὲ τὸ σχολεῖον, διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ προοδεύσῃ.

'Η ἀπασχόλησις μὲ μαθητὰς, ποὺ ὑπῆρξαν ἄτακτοι καὶ ἀμελεῖς ποὺ ἐταλαιπώρησαν ἥδη τὸ σχολεῖον καὶ ούδεν ἀπέδωσαν, δέον νὰ εἴναι μακροτέρα. Θὰ τοὺς γίνῃ κατὰ γενικὸν τρόπον ἀνάμνησις τῶν παραλείψεων καὶ ἀναγνώρισις τούτων παρὰ τοῦ μαθητοῦ, ἀλλὰ καὶ

ύπόσχεσις, δτι θὰ μεταβάλῃ συμπεριφοράν. Οὔτε ὕβρεις, οὔτε μειώσεις ἐπιτρέπονται, ἀλλὰ μόνον τὰ πράγματα θὰ ἀναφέρωνται.

Εἰς τὸ στοιχειῶδες σχολεῖον ἡ συνομιλία θὰ εἶναι ἄλλου τύπου, διότι ἔχομεν ἔκεī ἐνίστε μίαν κατηγορίαν παιδιῶν, ποὺ εὐχαρίστως θὰ ἤθελον νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ σχολεῖον. Ἐκεī πλέον θὰ τοῦ γίνουν σαφῆ τὰ πλεονεκτήματα τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ ἔμαθε γράμματα καὶ τὰ μειονεκτήματα ἔκειγου ποὺ δὲν ἤθελε νὰ φοιτᾶ εἰς σχολεῖον. "Οπι ἡ σκέψις, ἡ συνομιλία, ἡ συντροφιά τοῦ προοδεύσαντος εἰς τὸ σχολεῖον ἔχει ἄλλην ἀξίαν. Θὰ τονίζεται ἐπίσης, δτι εἰς κάθε βῆμα τῆς ζωῆς του ὁ ἀγράμματος ἢ δλιγογράμματος θὰ μειώνεται, εἴτε διότι δὲν γνωρίζει νὰ γράψῃ μίαν ἐπιστολήν, μίαν ἀναφοράν, μίαν ἐπιταγήν, εἴτε νὰ περατώσῃ διατυπώσεις διὰ μίαν ἀδειαν, δι' ἓν πιστοποιητικόν, τίνα ταξιδεύσῃ, νὰ κατανοήσῃ δδηγίας γραπτάς διὰ τὴν ἐργασίαν του. Θὰ υποδειχθούν τέλος καὶ αἱ κυρώσεις, ποὺ ἐπιβάλλονται δι' ἔκεινον ποὺ δὲν τελειώνει τὸ υποχρεωτικόν σχολεῖον. Θὰ τελειώνῃ τὴν στρατιωτικήν υπηρεσίαν ἀργότερον ἀπὸ δτι οἱ συνάδελφοί του καὶ δὲν θὰ ἥμπορῇ νὰ ἔχῃ ίδικήν του ἐργασίαν, ἐάν δὲν λάβῃ ἀπολυτήριον Δημοτικοῦ σχολείου.

"Η συνομιλία ἔκεινη τῶν δλιγῶν λεπτῶν συχνά κάμνει μίαν μεταστροφὴν εἰς τὴν θέλησιν τῶν παιδιῶν. Ἀλλάσσει πολλάκις τὴν πορείαν ζωῆς των.

"Η μετάδοσις τῶν σκοπῶν τούτων γίνεται καὶ δμαδικῶς διὰ τῆς πανηγυρικῆς ἐνάρξεως τοῦ σχολείου. "Η σχολικὴ ἐργασία ἀρχίζει κατ' ἔτος ἀπὸ Θεοῦ, μὲ ἀγιασμόν, μετὰ τὸν δποῖον πρέπει νὰ δμιλήσῃ δ διευθυντής τοῦ σχολείου καὶ νὰ ἀναπτύξῃ μὲ λόγους ἀπλούς, κατανοητοὺς ἀπὸ δλους τοὺς μαθητάς του, τοὺς σκοπούς τοῦ σχολείου. "Οχι δμως ρητορεία, δχι μόνον ἀφηρημέναι ἔννοιαι, δχι ύπερθετικά, ἀλλὰ ἀπλα λόγια, ποὺ νὰ δμιλούν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν. Ποτὲ δὲν πρέπει νὰ παραλείπεται ἡ πανηγυρικὴ αὕτη ἐναρξίς. Ἐπίσης δέον νὰ προαναγγέλεται ως κάτι ἐπίσημον.

"Αλλοτε ἀνεγινώσκετο δ «Κανονισμὸς τοῦ σχολείου» ἐπὶ γενεὰς δλας. Οὗτος δμως είχε κάτι τὸ τυπικὸν καὶ στρατιωτικόν, τὸ δποῖον ψυχολογικῶς δὲν ἦτο τὸ ἀρμόζον διὰ τὴν παιδικήν ἡλικίαν. "Ήτο δημιούργημα μιᾶς ἐποχῆς, ἡ δποία ἦτο διαποτισμένη μὲ ἓν παλαιὸν στρατιωτικόν πνεύμα, ύπερβαθὲν ἀκόμη καὶ εἰς τὸ στράτευμα σήμερον. "Ηκουεν δ μικρὸς μαθητής ἀπαγορεύσεις πολλὰς καὶ ἀπαρθμήσεις ποινῶν μόνον.

"Η τοιαύτη πρώτη ἐμφάνισις τῆς ἀγωγῆς ως μιᾶς διὰ τῆς βίας συμμορφώσεως, ως δαμασμοῦ (dressage), ἀντίκειται εἰς τὰς ψυχικὰς

προσδοκίας τοῦ παιδός. Οὗτος περιμένει νὰ εὕρῃ εἰς τὸ σχολεῖον ἐν ἕδρυ μα συμπαραστάσεως, διὰ νὰ λύσῃ τὰ ἔρωτήματά του καὶ τὰς ἀπορίας του, νὰ ἀνταλλάξῃ Ιδέας μὲ τοὺς συνομηλίκους του, νὰ εὕρῃ προστάτας καὶ δδηγούς, ποὺ θὰ τοῦ διείξουν συμπάθειαν καὶ προθυμίαν, ποὺ θὰ τόν καθιδηγήσουν νὰ κατανοήσῃ τὴν ζωήν.

‘Η ψυχολογία τῶν λαῶν μᾶς πληροφορεῖ, δτι ἡ ἀγωγὴ τῆς νέας γενεᾶς ἀσκεῖται πάντατε ως μία μύησις εἰς ἔνα ἀνώτερον κόσμον. Ἀκόμη καὶ οἱ πρωτόγονοι ἔχουν τελετὰς μυήσεως καὶ μεταδόσεως τῶν διατάξεων τῆς φυλῆς, τῶν πίστεών της, τῆς ὑπακοῆς εἰς αὐτάς. Καὶ ἔκει δίδεται μία πανηγυρικὴ ὑπόσχεσις τῶν νέων.

‘Η εὔκαιρία τῆς σχολικῆς ἐνάρξεως εἶναι ἡ πρώτη, ἥτις βοηθεῖ εἰς τὸ νὰ ἐμφανισθῇ τὸ σχολεῖον ως ἐνιαία ὅμιλος καὶ δχι ως ἄνθροισμα ἀτριμων, ποὺ ἐπῆγαν ἔκει εἴτε κατὰ μίμησιν, εἴτε ἐπειδὴ τὸ ἥθελεν ὁ πατήρ των, εἴτε διὰ νὰ πάρουν τὸ χαρτί. Πάντως κατὰ τὴν ὥραν ἔκεινην τῆς πανηγυρικῆς ἐνάρξεως, τὸ ἑορταστικὸν στοιχεῖον δέον νὰ μὴ ἐπιβαρυνθῇ μὲ πλήθος παραγγελιῶν, δτι θὰ πρέπῃ νὰ κάμνουν τοῦτο ἡ ἔκεινο. Διὰ τὰ καθ' ἔκαστον ταῦτα θὰ γίνεται βραδύτερον καὶ βαθμιαίως ἀνακοίνωσις. Τώρα μόνον διὰ γενικὰ καθήκοντα ἐπιμελείας, σεμνότητος καὶ εύπρεπειας θὰ γίνῃ λόγος.

Οἱ γενικοὶ χαρακτηρισμοὶ περὶ κοσμιδητος καὶ φιλοτιμίας ὅμιλοιν βαθύτερον καὶ γενικώτερον, καὶ ἀφίνουν τὴν παιδικὴν φαντασίαν νὰ κινήται καὶ αὐτὴ εἰς ἀναζητήσεις. Τὸ «καλὸ παιδί», δ «ἐπιμελής μαθητής», δ «φιλότιμος μαθητής» εἶναι ἱδανικά, ποὺ τὰ σχηματίζουν διὰ διαισθήσεως. Ἐπίσης ἡ «ἐντροπή», ἡ «ἀμέλεια», ἡ «στασιμότης» ως γενικαὶ ἐκφράσεις ἀνακινοῦν εἰς τὰ βάθη τῆς ψυχῆς ἐμφύτους πυρῆνας. Ὁ Jung ὅμιλεῖ διὰ τὰ Ἀρχέτυπα, διὰ τὰς ίδεας καὶ ἀρχὰς ποὺ ἔχει δ ἄνθρωπος, δπως ἔχει τὰ ἔνστικτά του τὸ ζωον. Ἀκριβῶς αύτὰ δέον νὰ ἀνακινῇ εἰς τὸ βάθος τῆς συνειδήσεως ἡ ποιότης τῆς ὅμιλας καὶ δχι ἡ ποσότης. Μακράς διαρκείας πολυλογία καταλήγει πάντοτε εἰς ἀποτυχίαν.

‘Ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν μαθημάτων κατὰ τάξεις αἱ πρῶται ὥραι ἐπαφῆς μὲ τοὺς μαθητὰς δέον νὰ εἶναι εἰσαγωγικαὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ σχολείου. Νὰ εἶναι γνωριμία μὲ τὸ σχολεῖον. Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ὅμως ἡ ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ συνολικὴ καὶ ἡ ὑπὸ τῶν καθηγητῶν κατὰ τάξεις ἐπίδρασις, πρέπει οὕτοι νὰ προετοιμασθοῦν. Νὰ σκεφθοῦν τί θὰ εἴπουν. “Οχι προχειρολογίαι. Ολίγα ἀλλὰ μετρημένα. Εἰς ἔκαστον τόπον, καθ' ἔκαστον ἔτος, δι' ἐκάστην τάξιν δέον νὰ εἶναι ἄλλοι οἱ λόγοι καὶ τὸ περιεχόμενόν τους, ως καὶ δ τρόπος μεταδόσεως. Νὰ εἴπῃ δὲ κανεὶς δλίγα, εἶναι δυσκολώτερον ἀπὸ πολλά.

‘Η εἴσοδος τοῦ καθηγητοῦ μὲ τὸ πρόγραμμα ἀνὰ χειράς, ἡ ὑπα-

γόρευσις τού προγράμματος και ή άμεσως ἔναρξις δι' ὅτι μάθημα γράφει ή ὥρα καθ' ἥν υπαγορεύεται, δὲν είναι ηύξημένη εύσυνειδησία. Είναι ἀποτυχημένη ἐργασία. Ἡ συνομιλία ἐκείνη είναι ή ψυχική ἀκτινοβολία, ή δποία εύρισκει εἰσδεκτικήν τὴν συνείδησιν τῶν μαθητῶν, ἀφοῦ ἔχουν προσδοκίας κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν μαθημάτων τῆς νέας τάξεως των.

Μία κοινὴ γραμμή και ἐν ἑνιαῖον πνεύμα δέον νὰ διέπῃ τὰς εἰσαγωγικὰς ταύτας δμιλίας τῶν καθηγητῶν τῶν τάξεων. Ἡ ἐντης αὕτη πνεύματος διαμορφώνεται εἰς κοινὴν συνεδρίαν τού πυλλόγου τῶν καθηγητῶν.

Β'. ΤΟ ΟΜΑΔΙΚΟΝ ΠΝΕΥΜΑ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΤΑΞΕΩΣ

Μία σχολική τάξις ὡς ἄθροισμα πλειόνων ἀτόμων δύναται ψυχολογικῶς νὰ λάβῃ ποικίλας διαμορφώσεις. Κατὰ πρῶτον δύναται μὲ παραμείνη πλῆθος ἢ μᾶζα ἀτόμων. Δύναται δμως νὰ καταστῇ δμάς, δλως διάφορος τῆς μάζης.

Μᾶζα ἢ πλῆθος είναι μία τάξις, δταν ἀπλῶς και ἀσυνδέτως προσέρχωνται οἱ μαθηταὶ και παρακάθηνται ἀπὸ κοινοῦ εἰς τὰς ὥρας σχολικῆς ἐργασίας, πλὴν δμως ἔκαστος διατηρεῖ τὴν χωριστήν του ψυχικὴν ζωὴν, διότι δὲν κατεβλήθη προσπάθεια πρὸς διαμόρφωσιν ἐνδὲς κοινοῦ πνεύματος. Τούτο συμβαίνει συνήθως εἰς τὰς τάξεις τὰς ἔχονσας μέγα πλῆθος μαθητῶν, δπου δ διδάσκαλος δὲν τοὺς γνωρίζει κατ' ἄτομον, ἀλλὰ τοὺς ἀναγράφει εἰς ἐνσ κατάλογον ὡς ποστητα. Δὲν ἐπικοινωνεῖ μὲ αὐτοὺς κατ' δνομα, ἀλλὰ μὲ τὸ «ἐσεῖς ἔκεῖ». Δὲν ἐπαρκεῖ διὰ νὰ ἐλέγῃ τὰς ἐργασίας τῶν εἴτε εἰς τὰς συνθέσεις, εἴτε τὰ θέματα, εἴτε τοὺς χάρτας, εἴτε τὰς φυσικομαθηματικὰς ἀσκήσεις. Μόλις τὸ πολὺ ρίπτει ἐν βλέμμα ἐλέγχου, ἐὰν ἔφερεν δὲν ἔφερε τὴν γραπτὴν ἐργασίαν του. Πολλοὶ δὲν κάμνουν οὔτε αὐτό.

Ἐδῶ οἱ πολλοὶ, γινδμενοι ἀμελεῖς, σχηματίζουν μίαν κοινὴν κατηγορίαν διαμαρτυρομένων διὰ τυχὸν τιμωρίας, ἢ στασιμότητα. Μεταξὺ αὐτῶν συνήθως είναι δυνατὸν νὰ υπάρχουν οἱ ἔχοντες εὖλογον δικαιολογίαν, ἀλλὰ τὴν δποίαν, και δν θέλῃ, δὲν ἥμπορει νὰ ἀκούσῃ δ διδάσκαλος, λόγῳ τού πλῆθους. Ἡ προσωπικὴ ἐπικοινωνία μετὰ τού διδασκάλου είναι περιωρισμένη. Ἐν μέγα ποσοστὸν ἔξ αὐτῶν τού ἀφίνει μόνον τὴν ἐντύπωσιν τού ἀγνώστου και θορυβώδους πλήθους. Τὸ πνεύμα τῆς μάζης, δηλαδὴ ἡ ἀκριτος συναισθηματικὴ ἀντεδρασις εἰς κοινὰς ἐπιθυμίας, φαίνεται κατὰ τὰς ἀναφωνήσεις, εἴτε δι' ἐκδρομὴν, εἴτε δι' ἀργίαν, εἴτε κατὰ διαμαρτυρίας δι' ἐν ἐργον σχολικόν, ποὺ ἀπαιτεῖ ἐπίμονον μαθητικὴν προσπάθειαν. Εἰς μίαν

τοιαύτην τάξιν οἱ μαθηταὶ παραμένοντες μονάδες δημοιόμορφοι ἄνευ διαφοροποιήσεως.

‘Ομας καθίσταται ἡ τάξις, ὅταν ἀρχίζῃ ἡ προσωπικὴ γνωριμία μεταξὺ διδασκάλου καὶ ἑκάστου μαθητοῦ, ὅστε νὰ σχηματίζωνται δλαι ἐκεῖναι αἱ κατ’ ἀτομικότητας ἐπαφαὶ μὲ τὰ νήματα συνδέσεως ψυχικῆς καθηγητοῦ καὶ μελῶν τῆς τάξεως, τὴν δποῖαν ἐμφύτως διαπιστώνουν οἱ νέοι. Κατὰ τὴν ἐνώπιον δλων ἐκδήλωσιν τῆς κατ’ ἀτομίν ἀπασχολήσεως διαπιστώνουν καὶ οἱ ίδιοι οἱ μαθηταὶ τὴν ὑπάρχουσαν διαφοροποίησιν εἰς Ικανότητα ἀντιλήψεως, εὔφυΐας, ρυθμοῦ ἐκφράσεως, ζήλου ἔργασίας καὶ ἐπιμελείας.

‘Ἡ γνῶσις τῆς ὑπάρξεως τῆς διαφοροποιήσεως τοὺς εὐχαριστεῖ. ‘Ἐκεῖ βλέπουν τὴν ποικιλίαν, τὴν ἀποτελοθεῖσαν στοιχεῖον πλούτου ζωῆς, νὰ εὑρίσκεται τόσον κοντά τους.’ Εκ τῆς ποικιλίας ταύτης διαπιστώνουν, ὅτι ἀντλοῦν παρορμήσεις, πληροφορίας, νέας ίδεας καὶ νέους συντρόφους ζωῆς. Τοῦτο τὸ βλέπουν δχι μόνον κατὰ τὴν ὥραν τῆς διδασκαλίας, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς ἄλλας ὥρας ἐλευθέρας ἐπικοινωνίας μετὰ τῶν συμμαθητῶν των.

Διὰ τὴν ἀνάπτυξιν ἑκάστου μαθητοῦ δὲν συμβάλλει μόνον διδασκαλος. Συμβάλλουν εἰς τοῦτο καὶ δλοι οἱ συνταξιδιώται του, τόσον οἱ εὔφυέστεροι του καὶ ἐπιμελέστεροι, δσον καὶ οἱ ὑπολειπόμενοι εἰς εὔφυΐαν καὶ ἐπιμέλειαν. Οἱ τῆς πρώτης κατηγορίας, τοῦ παρέχουν κεντρίσματα διὰ νὰ ἀνέλθῃ. Τοῦ κινητοποιοῦν τὰς δυνάμεις ἀμίλλης. ‘Αλλὰ καὶ οἱ τῆς δευτέρας κατηγορίας, τοῦ παρέχουν στοιχεῖα νὰ διαμορφώσῃ ἐν αὐτοσυναίσθημα, νὰ τοποθετήσῃ τὸν ἐαυτόν του εἰς τὴν σειράν τῶν μελῶν τῆς τάξεως, πρᾶγμα ποὺ τὸν εὐχαριστεῖ καὶ τὸν παρακινεῖ νὰ ἀνέλθῃ ὑψηλότερον.

Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ζωῆς ἡ τάξις διαμορφώνεται εἰς ἐν δρανικὸν δλον μὲ τὰς διαβαθμίσεις Ικανότητος, τῶν ἀρίστων, τῶν πολὺ καλῶν, τῶν καλῶν, τῶν μετρίων, τῶν ἔχόντων μίαν ίδιοφυΐαν, τῶν μὴ δυναμένων νὰ ἀνέλθουν ἐξ ἐκτάκτων λόγων. ‘Ακόμη καὶ οἱ τελευταῖοι οὖτοι ὠφελοῦνται, διότι ἀναζητοῦν ἄλλους προσανατολισμούς, εἰς ἔργασίας, ἀφοῦ πείθονται διὰ τὴν φυσικήν των δυσχέρειαν.

‘Ἡ διαπίστωσις διακρίσεων συνάγεται δχι μόνον ἐκ τῶν ἐμφύτων ἀτομικῶν διαφορῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν διαφορῶν λόγῳ καταγωγῆς καὶ οἰκογενειακῆς προελεύσεως, λόγῳ ἀτομικῶν τυχῶν κατὰ τὴν πορείαν ζωῆς ἑκάστου. Μία κοινωνιογνωσία ἀποκτάται ἀπὸ τὴν ποικιλίαν ταύτην ἀτομικοτήτων εἰς τὴν τάξιν. ‘Ἡ κοινωνιογνωσία αὕτη διὰ τῶν συμμαθητῶν εἶναι πολύτιμος. ‘Ατομα τὰ δποῖα ἐδιδάχθησαν κατ’ οἶκον δι’ οἰκοδιδασκάλων ὑστεροῦν εἰς τὸ πεδίον τῆς

ἀνθρωπογνωσίας. Τὸ διμολογοῦν δὲ τὰ ἴδια. 'Ακόμη καὶ οἱ μέλλοντες βασιλεῖς ἀνεγγνωρίσθη, δτὶ πρέπει νὰ ἔκπαιδεύωνται δι' ἐντάξεως εἰς σχολικὴν παιδευτικὴν δμάδα. Οἱ γονεῖς βασιλεῖς ἀποστέλλουν τὰ τέκνα των εἰς σχολεῖα μὲ ἄλλα παιδιά, διὰ νὰ χαροῦν καὶ δλοκληρώσουν ἔκει τὴν παιδικότητά των.

Μία υστέρησις κοινωνικῆς γνώσεως ὑπάρχει διὰ τοὺς φοιτῶντας εἰς ξένα σχολεῖα. Δὲν εἶναι μόνον τὸ πνεῦμα ξένον, εἶναι καὶ οἱ συνταξιδωται ξένοι. Δὲν συναυξάνονται διὰ νὰ ἀποτελέσουν βραδύτερον τὰ στελέχη κοινῆς ζωῆς τῆς νέας γενεᾶς τῆς πατρίδος των, ἀλλὰ διασκορπίζονται. Οὗτως ἔξαφανίζεται δ κύκλος ἔκεινος τῶν γνωριμιῶν, διατις Ισοβίως περιβάλλει ἔκαστον μὲ συμπαραστάτας ζωῆς. "Οχι μόνον διὰ τὰς κακὰς ἢ καλὰς ὕρας, ἀλλὰ δι' ἐπικοινωνίαν, δι' ἀνακοίνωσιν, διὰ σύνδεσιν πέρα παντὸς ὑλικοῦ ὑπολογισμοῦ καὶ συμφέροντος. "Ολα αὐτὰ τὰ εὑρίσκει τις εἰς τοὺς συμμαθητάς του, διαταν μεγαλώνουν γύρω του.

'Η διαμορφωμένη σχολικὴ παιδευτικὴ δμάς ἀσκεῖ μίαν ἐπίδρασιν ἀκόμη καὶ ἐπὶ τῶν διδασκάλων. Οὗτοι ὑφίστανται παρορμήσεις, ἵνα ἀποδίδουν διαρκῶς περισσότερον. Μεριμνοῦν, ἵνα φανοῦν ἀξιοί τῆς θέσεως τοῦ δδηγοῦ τῶν νέων αὐτῶν ἀνθρώπων, οἱ δποῖοι τοὺς παραδίδονται πλήρεις ἐμπιστοσύνης.

'Η ρῆσις « διδάσκων δις διδάσκεται » δὲν ἀναφέρεται μόνον εἰς τὰς γνώσεις, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἔξελιξιν τῆς δλης προσωπικότητος.

Γ'. ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ Η ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Παραλλήλως πρὸς τὸ πνεῦμα ἐκάστης τάξεως διαμορφώνεται ἐν ἑνιαῖον πνεῦμα τοῦ δλου σχολείου. Τοῦτο συμβαίνει, διότι ὑπάρχουν τὰ στοιχεῖα τῆς δμοειδοῦς λειτουργίας τοῦ ίδρυματος τῆς ἐκτενομένης εἰς μῆκος χρόνου. Διὰ τῆς παρόδου τῶν ἐτῶν δημιουργεῖται μία παράδοσις εἰς ἔκαστον σχολεῖον, ἥτις ἀποβαίνει ἴδιον μέσον μορφώσεως. Αἱ παλαιότεραι τάξεις καὶ μαθηταὶ, ἀλλὰ καὶ ἡ γνώμη τῆς κοινωνίας, δπου ἡ ἔδρα τοῦ σχολείου, εἶναι κήρυκες καὶ φορεῖς τῶν μορφωτικῶν σκοπῶν ἐκάστου σχολικοῦ ίδρυματος. Οἱ παλαιοὶ μαθηταὶ ίδιᾳ κατὰ τὴν φυσικὴν συνομιλίαν καὶ ἀναστροφὴν μὲ τοὺς νέους μεταδίδουν τοὺς σκοπούς τούτους. "Ο, τι πνεῦμα ὑπάρχει διαμορφωμένον, ὑψηλὸν ἢ χαμηλόν, πνεῦμα ἀμίλλης ἢ ἀδιαφορίας, ἔκεινο καὶ μεταδίδουν.

Πᾶν σχολεῖον ἔχει καθῆκον νὰ φροντίζῃ μετὰ μεγάλης λεπτολογίας, πῶς νὰ διαμορφώνῃ καὶ νὰ διατηρῇ ἐν ὑψηλὸν πνεῦμα καὶ πῶς νὰ μὴ βλάπτεται ἡ παράδοσις του. Τὸ ίκανόν προσωπικόν, προεξάρ-

χοντος τοῦ διευθυντοῦ, εἶναι τὸ διαμορφῶν τὸ πνεῦμα τοῦτο. Ἐντεύθεν εἰς πολλὰ ἴδρυματα ἀγωνίζονται νὰ ἐλκύουν ἰκανώτατον προσωπικόν.

‘Η παρ’ αὐτοῦ ἀνάπτυξις πλουσίας σχολικῆς ζωῆς συμβάλλει εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον. ‘Εορταὶ ἐπὶ τῇ ἐνάρξει καὶ λήξει τῶν μαθημάτων, δι’ ἑθνικὰς ἐπετείους δι’ ἄλλους σταθμοὺς τοῦ κύκλου τοῦ σχολικοῦ ἔτους, ἢ καὶ ἐπ’ εὐκαιρίᾳ, βιοηθοῦν εἰς τὴν προβολὴν τοῦ πνεύματος τοῦ ἴδρυματος. Κατὰ τὰς ἑορτὰς ταύτας γίνεται μία ψυχικὴ συνένωσις, μία ἐσωτερικὴ ἀπήχησις τῶν αὐτῶν ἴδεων. Πραγματοποιεῖται ἡ ζωογόνησις τῆς εἰκόνος περὶ ἐνότητος τοῦ ἴδρυματος καὶ περὶ ταυτότητος ζωῆς.

Αἱ ἐκδρομαὶ, μορφωτικαὶ καὶ ψυχαγωγικαὶ, συμβάλλουν εἰς τὴν τάγωσιν τοῦ πνεύματος ἐνότητος, διότι εἶναι πράξεις συλλογικαί. Αἱ θεριναὶ κατασκηνώσεις καὶ ἡ εἰς αὐτὰς πλήρης συμβίωσις, μετὰ τὴν ἐπίτασιν τῆς ἀστικοποιήσεως, δέον νὰ λάβουν ἐπέκτασιν, μὲ ἀπόκτησιν παρ’ ἑκάστου σχολείου ἴδιας περιοχῆς εἰς τὴν ὅπαιθρον, εἰς ἣν νὰ μεταβαίνουν περιοδικῶς καθ’ ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους.

‘Ομαδικαὶ πράξεις πρὸς ἐπιτέλεσιν ἢ συμβοήθειαν εἰς ἔργα σχολικὰ ἢ κοινωνικὰ συντελοθντὸν ἐπίσης. ‘Ομιλίαι καὶ συζητήσεις ἐλεύθεραι, εἰς τακτὰς ὕρας τῆς ἑβδομάδος, ἐποπτευόμεναι πάντοτε, προσγουν τὸ κοινὸν πνεῦμα. Σχηματισμοὶ συλλογῶν, βιβλιοθηκῶν, ἐπικοινωνίαι μὲ ἄλλους τόπους, υἱοθετήσεις μικρῶν οἰκισμῶν καὶ βιόθειαὶ πρὸς αὐτοὺς εἶναι μέσα μορφώσεως ἀνωτέρου πνεύματος.

‘Η ἐπαφὴ μετὰ τοῦ ἴδρυματος διακριθέντων παλαιῶν ἀποφοίτων του τὸ ἐνδυναμώνει. Ἰδίᾳ μεγάλοι πολιτικοί, στρατάρχαι, ἐπιστήμονες, καλλιτέχναι, ἐπισκέπτονται κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς δυνάμεως των μὲ συγκίνησιν τὴν σχολήν των, διὰ νὰ ἔχουν τὴν χαράν νὰ καθήσουν πάλιν εἰς τὰ θρανία ἑκεῖνα, τὰ δποῖα τοὺς διεμόρφωσαν. ‘Ομοίως ἐπιχειρηματίαι ἐπιτυχόντες εἰς τὸν οἰκονομικὸν τομέα φροντίζουν, ἵνα προικοδοτοῦν διὰ μέσων ὄλικῶν τὸ σχολεῖον των, ὥστε τοῦτο νὰ ἀκμάζῃ καὶ διὰ τῆς λαμπρᾶς ἐμφανίσεως.

‘Ἐνδείκνυται νὰ ἔξυπνήσωμεν καὶ ἡμεῖς τὸ πνεῦμα τοῦτο τῆς ἀγάπης, ἀλλὰ καὶ τῆς διφειλῆς πρὸς τὰ ἴδρυματα, ποὺ παρέχουν πνευματικὸν φῶς. Μορφωτικὴν ἐπίδρασιν ἀσκεῖ τὸ πνεῦμα ἐκάστου σχολείου καὶ ἐπὶ τῶν γονέων τῶν μαθητῶν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ωρίμων κατοίκων, ἴδιᾳ τῶν μικρῶν καὶ μέσων οἰκισμῶν.

“Ο, τι σοβαρὸν διδάσκεται εἰς τὸ σχολεῖον κυκλοφορεῖ καὶ συζητεῖται εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ μαθητοῦ. Αὕτη παρωθεῖται, νὰ μὴ ὑστερήσῃ εἰς καθοδήγησιν τοῦ τέκνου της. Νὰ τοῦ δίδῃ καὶ αὐτὴ παραδείγματα εἰς ἔργα καὶ λόγους, ὥστε νὰ γίνῃ ἄξιον ως καὶ οἱ

καλλίτεροι συμμαθηταί του. Ὁπίσης δλαι αἱ ἀπαιτήσεις περὶ εύκοσμίας ἐπιδροῦν καὶ ἐπὶ τῶν ἐνηλίκων κατοίκων. Ὅκδην καὶ οἱ χαλαροὶ τύποι θέλουν τὴν κοσμιότητα καὶ σωφροσύνην διὰ τοὺς νέους, ἔστω καὶ δὲν αὐτοὶ δὲν τὴν ἔχουν. Ὡς σχολεῖον μὲν πνεῦμα ὑψηλόν, ἐκφαινόμενον εἰς τὴν δληγήσιν, ἀποβαίνει πράγματι πηγὴ μορφώσεως δι' δλους.

Δ'. Η ΑΠΟΚΤΗΣΙΣ ΣΥΝΗΘΕΙΩΝ ΖΩΗΣ

‘**Ἡ ζωὴ εἶναι λόγος καὶ τάξις καὶ ρυθμός.** Τοῦτο μᾶς διδάσκει ἡδη ἢ φύσις. Τὸ πνεῦμα συνεχίζον τὴν φύσιν διαμορφώνει τοὺς εἰδικούς του ρυθμούς. Πᾶν παιδευτικὸν ἔδρυμα ξιαπλάσσει τὸ ἥθος τῶν τροφίμων του διὰ τῶν κανονισμῶν του, πρὸς τοὺς δποίους συμμορφώνονται οὗτοι ύποχρεωτικῶς. Ζητοῦν δὲ οἱ ἔδιοι τὴν τάξιν καὶ δὲν ἐκτιμοῦν τὸ σχολεῖον, τὸ δποῖον δὲν εἶναι ίκανὸν νὰ τὴν ἐπιβάλῃ. ‘**Ἄλλωστε καὶ τὸ δνομα τάξις, ὡς ἐμφάνισις σχολικῆς δμάδος ἐργασίας, αὐτὸ ἐκφράζει.**

‘**Ἡ ἀκρίβεια περὶ τὴν ὥραν προσελεύσεως εἰς τὸ σχολεῖον, εἰς τὴν κοινὴν προσευχὴν, εἰς τὴν ἔναρξιν καὶ λῆξιν τῶν μαθημάτων, ἢ συμμόρφωσις εἰς τὸν τρόπον εἰσόδου καὶ ἔξόδου εἰς τὰς αἴθούσας, εἰς τὰς ἀπαιτήσεις εύκοσμίας, σεβασμοῦ καὶ τιμῆς πρὸς τοὺς διδασκάλους, ἀγάπης πρὸς τοὺς συμμαθητὰς εἶναι μέσα ἀγωγῆς τῆς βουλήσεως τῶν μαθητῶν.** Οἱ καλοὶ οὗτοι τρόποι συμπεριφορᾶς καθίστανται διὰ τῆς συνήθειας μόνιμον ἀπόκτημα, πραγματοποιούμενον ἐν τέλει ἄνευ προσπαθείας, διότι κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ Ἀριστοτέλους τὸ ἔθος καθίσταται ἥθος¹.

‘**Ἡ συνήθεια εἶχεν ἐνωρίς καὶ τοὺς ἐπικριτὰς της, ὡς ἐμπερικλείουσα κάτι τὸ ἔξωτερικὸν καὶ μηχανικόν.** Πλὴν δμως ἀκόμη καὶ ἡ ἔξωτερικὴ συμμόρφωσις καταλήγει εἰς ἀγωγήν, καθὼς παρατηρεῖ δ. Πλούταρχος².

‘**Ἡ συνήθεια εἶναι μία ἰδιότης τοῦ ἀνθρώπου ἔχουσα βιολογικὰς ρίζας, δλλ’ ὑπερβαίνουσα τὸ πεδίον τοῦτο εἰς τὸν ἐκπαιδευόμενον.** ‘**Ἡ βιολογικὴ συνήθεια εἶναι ἐν εἰδοῖς καταγραφῆς εἰς τὸν δργανισμὸν καὶ τοὺς ιστούς του τρόπων ζωῆς, οἵτινες διὰ τῆς ἐπαναλήψεως κατέστησαν ἰδιότητες ἐπίκτητοι.** ‘**Ἡ συνήθεια ἐπὶ τοῦ ψυχολο-**

1. Ἡθικ. Νικ. II, 1. Ἡθικ. Μεγ. I, 6.

2. «*Τοὺς Περικλέους τὴν σεμνότητα δοξοκοπίαν τε καὶ τῦφον ἀποκαλοῦντας δ Ζῆνων παρεκάλει καὶ αὐτούς τε τοιοῦτο δοξοκοπεῖν, ὃς τῆς προσποιήσεως αὐτῆς τῶν καλῶν ὑποποιούσης τινὰ λεληθέτες ζῆλον καὶ συνήθειαν.* Πλουτάρχου, Περικλῆς V.

γικοῦ πεδίου ἔχει ἄλλην μορφήν. Εἶναι ἡ ἱκανότης νὰ πράττῃ τις εὔκόλως, δ.τι εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐφαίνετο δύσκολον, ἔχων δύνατος συνείδησιν περὶ τοῦ πραττομένου. Πρέπει δηλαδὴ ἡ συνήθεια ὡς τρόπος ἀγωγῆς νὰ μὴ μεταφέρῃ τὸν νέον εἰς τὴν κατάστασιν τῆς μηχανικότητος καὶ τῆς «ρουτίνας». Πρέπει νὰ ὑπάρχῃ συνεχῶς ἡ ἐκτίμησις τοῦ ἐπιτελουμένου ὡς ἀξιόλογου, καίτοι μετά τὰς ἐπαναλήψεις τοῦτο εἶναι εὔκολον. ‘Ο λόιος δὲ Ἀριστοτέλης, δὲ θεωρητικὸς τῆς ἔξεως, σημειώνει δὲ «ἀρετὴ ἔστιν ἔξις προαιρετική»¹, δχι μηχανικὴ συνήθεια.

“Ενεκαὶ τῆς σημασίας τῶν συνηθειῶν διὰ τὸ σχολεῖον, δλη ἡ ἐκεῖ ζωὴ δργανώνεται ὥστε νὰ ἔχῃ οημασίαν. Τὸ σχολικὸν περιβάλλον δὲν εἶναι οὐδέτερον. Καθίσταται ἀναγκαῖως μορφωτικὸν περιβάλλον, υπερβατίνον τὸ τυχαῖον περιβάλλον, δπερ συναντᾶ δὲ παῖς ἔξω τοῦ σχολείου. “Ολα τὰ σχολικὰ στοιχεῖα, ἀκόμη καὶ τὰ ὑλικὰ συνθέτουν τὸ περιβάλλον τοῦτο. Καὶ τὸ οἰκημα τοῦ σχολείου καὶ ἡ διαρρύθμισις τῶν πραγμάτων τοῦ σχολείου καὶ αἱ πράξεις αἱ ἐν τῷ σχολείῳ.

Παρὰ τὴν συνήθειαν ἐπὶ παντὸς φοιτῶντος εἰς σχολεῖον δρᾷ διαμορφωτικῶς καὶ ἡ μίμησις. Αὗτη εἶναι ἔμφυτος τάσις τῆς ψυχικῆς μας ὑποστάσεως. Δύναται νὰ εἶναι ἡ μίμησις ἢ ὑποσυνείδητος καὶ αὐτόματος, ἢ συνειδητή. “Ἐχομεν μίαν μετάδοσιν αὐτόματον εἰς πάντα τὰ μέλη τῆς δμάδος τῶν ἐν αὐτῇ συμβαινόντων. ‘Υπερτέρα ταύτης εἶναι ἡ συνειδητὴ μίμησις, διότι βιοηθῆται ὑπὸ τῆς θελήσεως καὶ νοήσεως. Οὕτω καθιστᾶ πληρεστέραν τὴν οἰκείωσιν τῶν ἐν τινι πολιτιστικῷ περιέχοντι ὑπαρχόντων στοιχείων. ‘Η μίμησις αὗτη δύναται νὰ ἀναφέρεται εἴτε εἰς ἐπὶ μέρους ἐκδηλώσεις, εἴτε εἰς τὴν συνολικὴν συμπεριφορᾶν τῶν προσώπων καὶ τὴν θέσιν των ἔναντι τῆς ζωῆς.

α'. ‘Η κοσμιδης.

“Αμα τῇ δργανώσει τοῦ παιδευτικοῦ θεσμοῦ αἴτημα πρωταρχικὸν προεβλήθη μονίμως ἡ κοσμιδης συμπεριφορᾶς τῶν παιδευομένων². Τὸ πλήθος τῶν τροφίμων μὲ τὸν παιδικὸν καὶ ἐφηβικὸν αὐθορμητισμὸν δέον νὰ ἀποκτήσῃ τρόπους εύπρεπειας καὶ τάξεως, ὡς συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς ἐνηλίκους.

Τὸ θέμα τῆς διατηρήσεως τῆς κοσμίας συμπεριφορᾶς καὶ τῆς ἐπιβολῆς τῆς σχολικῆς τάξεως ἔρευνάται συνεχῶς. ‘Ιδιᾳ χάριν τῶν νέων ἐκπαιδευτικῶν ἔχει διαμορφωθῆ μία σχετικὴ θεωρία, διότι πολ-

1. Ἡθικ. Νικομ. II, 6, 15.

2. Παράβ. ἀνωτ. σελ. 66 καὶ 106.

λάκις οὗτοι εἶναι ἀνήσυχοι, δχι μὲ τὸ τι θὰ διδάξουν, ἀλλὰ μὲ τὸ πῶς θὰ διατηρήσουν τὴν πειθαρχίαν τῶν μαθητῶν των, τόσον ἐντὸς τῆς αἰθούσης διδασκαλίας κατὰ τὸ μάθημα, δσον καὶ εἰς τὸ σχολεῖον γενικῶς.

Οὐ οὐδὲ προσέξει τὸ θέμα καὶ παρετήρει, δτι κατὰ τὴν ἀγωγὴν τῶν νέων χρησιμοποιεῖται τόσον τὸ εὐχάριστον δσον καὶ τὸ δυσάρεστον μέσον¹. Σήμερον διακρίνομεν πλείονα μέσα, γεννῶντα καὶ διατηροῦντα τὴν κοσμιότητα, ἅτινα διαστέλλομεν εἰς ἔλκυστικά, προληπτικά καὶ κατασταλτικά.

1. Ἐλκυστικὰ μέσα.

Η κατανόησις τῆς ἀξίας τῆς μορφώσεως, ἥτις διαρκῶς ἀνακινεῖται διὰ τῆς χαρᾶς ἐκ τῆς προσόδου ποὺ βλέπει ἔκαστος μαθητής εἰς τὸν ἑαυτόν του, τὸν κάμνει νὰ εἶναι εὐπρεπής καὶ κόσμιος συμφωνῶντος πρὸς τὴν ἀπαίτησιν τοῦ σχολείου του.

Τὸ κῦρος τοῦ διδασκάλου εἶναι ἔπειτα μέσον ἔλκυστον καὶ ἐμπνέον πρὸς κοσμιότητα. Ο παῖς καὶ δ νέος ποθοῦν νὰ ἔχουν ἔνα δδηγόδν εἰς τὴν ζωὴν, δ δποῖος νὰ τοὺς παρέχῃ συμβουλάς, παρορμήσεις καὶ ὑποδείξεις εἰς τὴν ζωὴν. Οσον ἡ προσωπικότης τοῦ δδηγοῦ των εἶναι ἐγκυρωτέρα, λόγῳ ἀρτιότητος μορφώσεως καὶ ἥθους, τόσον καὶ ἡ συμμόρφωσις εἰς τὰ ὑποδεικνυόμενα εἶναι προθυμοτέρα.

Η ἀγάπη τοῦ διδασκάλου πρὸς τὸν τρόφιμον εἶναι μέσον ἐπηρεάζον τοῦτον, νὰ συμμορφώνεται πρὸς τὰς ὑποδείξεις συμπεριφορᾶς. Μὲ τὸ ἔνστικτόν του ἀντιλαμβάνεται ἀμέσως δ μαθητής, ἐὰν δ διδάσκαλος ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν πρόδοδόν του. Οταν ὑπάρχῃ τὸ τελευταῖον, τότε ἀποφεύγει νὰ πράττῃ, πᾶν δ,τι θὰ δυσαρεστήσῃ τὸν διδάσκαλον. Απειθαρχίαν συναντᾷ συνήθως δ ἀδιάφορος εἰς τὸ ἔργον του διδάσκαλος.

Τὸ παράδειγμα τοῦ διδασκάλου ἀσκεῖ ἀδιαλείπτως ἀγωγὴν πρὸς κοσμιότητα. Η τάσις πρὸς μίμησιν εἰς τὴν γεαράν ἥλικαν λαμβάνει τὴν μορφὴν τῆς ψυχοβολῆς. Εὔκοσμίαν καὶ πειθαρχίαν ἀκτινοβολεῖ δ διδάσκαλος, δταν δ ὕδιος ἔχῃ ταῦτα εἰς τὸν ἑαυτόν του. Εἰς τοὺς λόγους του, εἰς τὰς κινήσεις του, εἰς τὰς πράξεις του. Οταν μένη ψύχραιμος καὶ ἀτάραχος μὲ δ,τι δήποτε καὶ νὰ συμβαίνῃ, μεταδίδει τὴν ἡρεμίαν του εἰς τοὺς μαθητάς του. Οταν εἰσέλθῃ εἰς μίαν τάξιν θορυβώδη καὶ ἀνάστατον καὶ σταθῆ σιωπῶν ἐπ' δλίγα δευτερόλεπτα, τότε οἱ θορυβοποιοὶ ἡσυχάζουν. Αν ἀντιθέτως, ἀρχίσῃ νευρικάς κινήσεις καὶ χειρονομίας, δν φωνάζῃ καὶ ὑβρίζῃ, δὲν γεννᾷ καθησύ-

1. «Παιδεύουσι τὸν νέον ολακίζοντες ἥδονῆς καὶ λύπης». Ήθικὰ Νίκομ. X, 1.

χασιν, ἀλλ' ἐπίτασιν τοῦ θορύβου. Ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν ὅραν τοῦ μαθήματος, δταν δύο μαθηταὶ δμιλούν, ἐάν σιωπήσῃ βλέπων αὐτούς, παύουν αὐτομάτως καὶ στενοχωροῦνται περισσότερον παρά, ἢν μὲ κραυγὰς τοὺς ἐπιτιμήσῃ.

Ἡ διαιλλὰ μεταξὺ τῶν μαθητῶν εἶναι ἐν ἀκόμη μέσον γενέσεως καὶ διατηρήσεως τῆς εὔκοσμίας. "Ἐκαστος θέλει νὰ διακριθῇ ἐντὸς τοῦ συνδουκαὶ τῆς τάξεως καὶ τοῦ σχολείου του. 'Ο ἔπαινος, ἡ βράβευσις καὶ ἡ ἀμοιβὴ ἐλκύουν τοὺς μαθητάς, τοὺς πειθαρχούν, τοὺς φιλοτιμούν καὶ τοὺς κάμνουν νὰ συμμορφώνωνται πρὸς τρόπους συμπεριφορᾶς κοσμίας.

Ἡ αὐτοευθύνη καὶ ἡ ἄσκησις τῶν μαθητῶν, εἰς τὸ νὰ ἀναλαμβάνουν πρωτοβουλίας ἐντὸς τῆς ωργανωμένης ζωῆς τῆς τάξεως ἢ τοῦ ὅλου σχολείου, ἔξυπνᾳ ἐν συναίσθημα περὶ αὐτοπεριορισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑπερηφανείας δι' αὐτὸν τὸν αὐτοπεριορισμὸν καὶ αὐτοπειθαρχίαν. 'Ο ἔφηβος ἴδιᾳ θέλει τοῦτο. 'Αλλὰ καὶ πᾶς μαθητὴς στενοχωρεῖται καὶ δυσαρεστεῖται βλέπων γύρω του ἀταξίαν καὶ ἀναρχίαν, παρὰ τοὺς ἐκ τούτων ἐπιφανειακούς γέλωτάς του.

2. Προληπτικὰ μέσα.

"Οπου ὑπάρχουν πλείονα ἄτομα ἐπιδιώκοντα κοινὸν σκοπόν, γίνονται πάντοτε ὑποδείξεις καὶ ἀπαγορεύσεις πρὸς ἐπίτευξιν του. 'Η ἀποτελεσματικότης των ἔξαρταται ἐκ τῆς περισκέψεως καὶ τοῦ βασανισμοῦ των πρὸ τῆς ἀναγγελίας των καὶ προβολῆς των. Καὶ κατὰ πρῶτον αὐταὶ πρέπει νὰ προσαρμόζωνται πρὸς τὰς σωματικὰς δυνάμεις τῶν μαθητῶν καὶ πρὸς τὴν ἀντιληπτικὴν τῶν κατάστασιν. 'Επι παραδείγματι ἡ τάξις δέον νὰ ἔχῃ κανονικὴν διαρρύθμισιν καὶ εἰς τὸν φωτισμὸν καὶ εἰς τὰ καθίσματα καὶ εἰς τὴν τοποθέτησιν τῶν μαθητῶν τόσον κατ' ἀνάστημα, δσον καὶ κατὰ τὴν βιολογικὴν τῶν κατάστασιν. Οἱ βαρύκοοι, οἱ μύωπες καὶ οἱ μικρότεροι δέον νὰ τοποθετοῦνται εἰς τὰς πρώτας θέσεις, δστε δλοι νὰ ἀκούουν, δλοι νὰ βλέπουν, δλα δσα λέγονται, δλα δσα γράφονται καὶ δλα δσα δεικνύονται.

Οἱ μαθηταὶ δὲν πρέπει νὰ κρυῶνουν, οὕτε νὰ τυφλώνωνται ἀπὸ ἀντανάκλασιν φωτός, οὕτε νὰ ἀπορροφῶνται ἀπὸ τυχὸν ἔξω τῆς αιθούσης συμβαίνοντα, γινόμενα δρατὰ ἢ ἀκουστὰ εἰς αὐτούς, ἐπειδὴ δὲν ἐλήφθη πρόνοια δπτικῆς καὶ ἡχητικῆς μονώσεως.

Οἱ μαθηταὶ πρέπει δχι μόνον νὰ βλέπουν δλοι, ἀλλὰ καὶ νὰ βλέπωνται δλοι. 'Ο διδάσκαλος δέον νὰ ἴσταται εἰς θέσιν, δπόθεν νὰ τοὺς βλέπῃ μὲ ἀνεσιν δλους. 'Η παρουσία τοῦ βλέμματός του εἰς δλα τὰ σημεῖα τῆς τάξεως τοὺς ἐπηρεάζει παιδευτικῶς, ἐνῷ ἡ ἀπουσία

του τοὺς χαλαρώνει τὰς δυνάμεις ἔξελιξεως. Ἐκόμη, καὶ δταν γράφῃ ἐπὶ τοῦ πίνακος, πρέπει νὰ μὴ τὸ λησμονῆ, ἀλλὰ νὰ στρέφεται μὲ φυσικότητα καὶ νὰ τοὺς βλέπῃ δλους.

Αἱ κινήσεις τοῦ διδασκάλου δέον νὰ ᾔχουν ἐν μέτρον ἡρεμίας, εὐπρεπείας καὶ τάξεως. Οὔτε νὰ περιπατῇ συνεχῶς, οὔτε δμως καὶ ὀκίνητος συνεχῶς νὰ μένῃ. Οὔτε πολλαὶ χειρονομίαι, οὔτε ἄψυχος ὀκινησία.

Ἡ φωνὴ τοῦ διδασκάλου μὲ τὸν τόνον της καὶ τὸ χρώμα της ἡμερώνει ἥ ἔξαγριώνει, καταπιέζει ἥ ἀποκοιμίζει, εὐχαριστεῖ ἥ καὶ θέλγει τὸν μαθητήν. Ὑπάρχει ἐν optimum, τὸ δποῖον μὲ αὐτοπαρατήρησιν ἀνευρίσκει ὁ διδασκαλος, ἀρκεῖ νὰ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν ἀναζήτησιν του, ἀκροώμενος τὴν ἰδίαν του φωνήν.

Ἡ αὐτενέργεια τῶν μαθητῶν κατὰ τὴν ὥραν τοῦ μαθήματος δίδει διέξοδον εἰς τὴν ἔμφυτον τάσιν των ώς νέων ἀτόμων πρὸς δρᾶσιν καὶ ἀντίδρασιν. Δὲν πρέπει νὰ κρατοθνται εἰς μίαν παθητικὴν κατάστασιν. Ἀκόμη καὶ δταν δὲν πράττουν τι, ἥ δὲν δμιλοῦν, πρέπει δλοι νὰ τίθενται εἰς μίαν ψυχικὴν κινητοποίησιν. Ἀκόμη καὶ τότε πρέπει νὰ τοὺς γεννωμεν μίαν συναισθηματικὴν ἀκρόασιν, ἥ λογικὴν ἀναζήτησιν.

Ο διδασκαλος δέον νὰ ἐργάζεται μὲ δλην τὴν τάξιν, δσον πολυάριθμος καὶ ἀν εἶναι. Οὔτε μόνον μὲ τοὺς ἀρίστους, οὔτε μόνον μὲ τοὺς τῶν πρώτων σειρῶν καθισμάτων. Πρέπει νὰ ἐποπτεύῃ τὴν αἴθουσαν παραδόσεως ώς γεωμετρικὸν δλον, ἀπευθύνων ἐρωτήσεις πρὸς δλα τὰ σημεῖα εἰς τὰ δποῖα κάθηνται οἱ ἀκροαταὶ του.

Ἡ φυσικότης εἰς τὴν ἐπαφὴν μετὰ τῶν μαθητῶν δὲν πρέπει νὰ λείπῃ ποτέ. Δὲν πρέπει νὰ ζητῇ ὁ διδασκαλος νὰ καταστείλῃ γέλωτας δικαιολογημένους, ἥ περιέργειαν φυσικὴν διὰ κάτι ἔκτακτον καὶ ἀσύνηθες τὸ δποῖον τυχὸν θὰ συνέβαινε. Ἀκόμη καὶ ἐντὸς τοῦ δλου σχολικοῦ χώρου τδσον κατὰ τὴν προσέλευσιν καὶ ἀναχώρησιν, δσον καὶ κατὰ τὴν διαμονὴν αἱ ἀπαιτήσεις συμπεριφορᾶς πρέπει νὰ μὴ ἔρχωνται εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὰς παιδικὰς ψυχικὰς ἀνάγκας. Τοῦτο ισχύει καὶ διὰ τὰς ἐκδρομὰς καὶ διὰ τὰς ἑορτάς, ώς καὶ δι' ὅλην τὴν σχολικὴν ζωὴν.

Αἱ ἐντολαὶ καὶ ἀπαγορεύσεις δέον νὰ διδωνται μὲ προσοχὴν. Δὲν πρέπει νὰ ἐπιβαρύνωνται μὲ πλῆθος δικαιολογιῶν, διότι ἔξασθενεῖ ὁ χαρακτὴρ τῆς διαταγῆς. Ἐπιβάλλεται τὸ διατάσσειν διὰ νὰ γνωρίσουν, δτι εἰς τὴν σχολικὴν κοινωνίαν ὑπάρχει ὑπερκειμένη ἀρχή, ἥτις ἀποφαίνεται περὶ τοῦ δέοντος, καθισταμένου ὑποχρεωτικοῦ δι' δλους, ἀκόμη καὶ διὰ τοὺς ἔχοντας ἀντιρρήσεις. Οἱ ἀνθρωποι δὲν κυβερνῶνται ἀλλως. Ἡ συμμόρφωσις, ἀκόμη καὶ πρὸς δυσάρεστα, ἀποτελεῖ

πολύτιμον ἄσκησιν καὶ προπαιδείαν διὰ τὴν ἔπειτα ζωὴν. Εἰς τὴν μεγάλην κοινωνίαν τῶν ἑνηλίκων δλοι πρέπει νὰ δυνάμεθα νὰ συμμορφωνώμεθα, ἔστω καὶ πρὸς δυσάρεστα.

Διαταγὴ ἀπαξὲ ἐκδοθεῖσα, θὰ ἐπιβάλλεται καὶ θὰ ἐλέγχεται ὁς πρὸς τὴν ἐκτέλεσίν της. Ἐάν τὸ τελευταῖον τοῦτο παραληφθῇ, τότε χάνεται τὸ κύρος τόσον τοῦ ἐκδόσαντος διδασκάλου, τόσον καὶ τοῦ σχολείου συνολικῶς. Ὁ διευθυντὴς τοῦ σχολείου βασανίζει πᾶσαν διαταγὴν πρὸ τῆς ἐκδόσεώς της, μεριμνᾷ δὲ συγχρόνως καὶ διὰ τὸν τρόπον ἐλέγχου τῆς ἐκτελέσεώς της δι’ ἀναθέσεως τούτου εἰς τὰ ἀρμόδια σχολικὰ ὅργανα. Ὁ θεσμὸς τοῦ καθηγητοῦ τῆς τάξεως (*ordinarius*) καὶ δὲ τοῦ ἐφημερεύοντος καθηγητοῦ προσφέρουν πολλὰ εἰς τοῦτο.

Ἔποπτεία εἶναι συνεχὴς ἀνάγκη τῆς σχολικῆς ζωῆς. Τοῦτο συμβαίνει, διότι ἡ ἡλικία της εἶναι μία περίοδος ζωῆς, καθ’ ἥν τὰ ἀτομὰ δὲν δύνανται ἀκόμη νὰ αὐτοδιευθυνθοῦν. Ὁ ἐφημερεύων καθηγητὴς προλαμβάνει καὶ ἀταξίας καὶ ἀπουσίας καὶ τιμωρίας. “Ολοι κατὰ τὰ διαλείμματα, δταν γνωρίζουν δτι τοὺς βλέπουν, παίζουν κοσμιώτερον. “Ομως πρέπει οἱ ἐποπτεύοντες νὰ μὴ γίνωνται τυραννικοί. Νὰ βλέπουν ἀπὸ ἀπόστασιν.

Ἐποπτεία ἐπιβάλλεται καὶ ἔξω τοῦ σχολικοῦ χώρου κατὰ τὰς ἐλευθέρας ὕρας. Κατὰ πόσον κυκλοφοροῦν πολὺ ἀργά, κατὰ πόσον ἔχουν ἡ δχι εἰς τοὺς δρόμους καὶ πλατείας σεμνότητα ἐμφανίσεως καὶ ἐκδηλώσεων. Τὸ σχολεῖον πρέπει νὰ γνωρίζῃ πῶς διέρχονται τὰς ἐλευθέρας ὕρας των. Ἰδίως εἰς τὰ μικρὰ μέρη.

Αἱ χῶραι τοῦ παραπετάσματος, ἀφοῦ ἔδρεψαν πικροὺς καρπούς, ἐν δσῷ ἐκράτει ἡ ἀσυδοσία καὶ τὸ ἀχαλίνωτον τῆς νεολαίας των κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῶν καθεστώτων των, μετεπήδησαν ἐσχάτως εἰς τὴν ἐπιβολὴν αὐστηρότητης πειθαρχίας καὶ ἐλέγχου δχι μόνον τῆς ἐν τῷ σχολείῳ συμπεριφορᾶς, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐκτὸς τοῦ σχολείου ἐμφανίσεως καὶ διαγωγῆς, ἐπιβάλλουσαι καὶ ἀστυνομικὰς ποινὰς ἐπὶ τῶν ἀμελούντων τὴν ἐποπτείαν γονέων.

“Αλλαὶ τινὲς χῶραι βλέπουν τὰς συνεπείας τῆς ἀσυδοσίας εἰς τὸν «Τεδδυμπούσμὸν» καὶ τὴν ὕργανωμένην «Θρασύτητα», ἡ δποία εἰς τὴν πατρίδα μας εἶναι ἐξοργιστική, δι’ δ καὶ ἡ κατακραυγὴ τοῦ λαοῦ τὴν στιγματίζει, βοηθοῦσα τὴν πολιτείαν εἰς λῆψιν αὐστηρῶν μέτρων.

3. Κατασταλτικὰ μέσα.

Πᾶσα ἀπειθαρχία, πᾶσα ἀκοσμία καὶ θρασύτης ἀντιβαίνουσα εἰς τὸ ἐμφυτὸν συνάλισθημα περὶ ἥθους δέον νὰ καταστέλλεται. Ἐκεῖνεν

ἀπέρρευσεν ἡ ἐπιβολὴ ποινῶν ἐπὶ τῶν ἀκδομῶν καὶ ἀπειθάρχων νέων ἀτόμων, τῶν ὑποκειμένων εἰς σχολικὴν ἐπίβλεψιν.

‘**Η ποινὴ** ἔχει ακοπὸν τὴν βελτίωσιν τοῦ παιδός, δχι τὴν ἀνταπόδοσιν. Ἐντεύθεν ἔχομεν καὶ τὴν ἔξατομίκευσίν της. Τὸ εἶδος της εἶναι ἔκάστοτε ἀνάλογον πρὸς τὸν πταίσαντα κατὰ πρῶτον λόγον καὶ ἔπειτα πρὸς τὸ παράπτωμα. Ἐκεῖθεν καὶ δὲν προαναγγέλλεται δμοῦ μὲ τὴν ἀνακοίνωσιν τῶν ποικίλων σχολικῶν ἀπαγορεύσεων. Πρέπει δμῶς νὰ ἀποβλέπῃ καὶ εἰς τὸν παραδειγματισμὸν τῶν ἄλλων, δι’ δ καὶ προσδιορίζεται ἔκάστοτε ἐκ τῆς δλῆς καταστάσεως ἐνὸς ίδρυματος.

Αἱ σχολικαὶ ποιναὶ ἔχουν εὑρεῖσαν κλιμάκωσιν. Ἀρχίζουν ἀπὸ τὸ ἐπιτιμητικὸν βλέμμα τοῦ διδασκάλου, τὸ δποῖον εἶναι διὰ τὸν μικρὸν τρόφιμον κάτι ψυχολογικῶς ἐπώδυνον. Ἀκολουθεῖ ἡ προφορικὴ σύστασις εἴτε κατ’ ίδιαν, εἴτε ἐνώπιον δλοκλήρου τῆς τάξεως. Μία τοποθέτησις εἰς χωριστὴν θέσιν εἶναι ἀκόμη ἴσχυροτέρα ψυχολογικὴ ποινή. Ἡ παραπομπὴ εἰς τὸν διευθυντὴν τοῦ σχολείου αὐξάνει τὴν ἔκτασιν τῆς ἐπιτιμήσεως. Ἡ κλῆσις τοῦ κηδεμόνος εἶναι ἔτι βαρυτέρα. Βαρυτάτη εἶναι ἡ ἀπομάκρυνσις ἐκ τοῦ σχολείου ἐπὶ καθοριζόμενον διάστημα, γινομένη μετὰ περισκέψεως πάντοτε, ως καὶ σχετικῆς εἰδοποιήσεως πρὸς τὸν κηδεμόνα τοῦ μαθητοῦ.

Ἡ κλῖμαξ αὕτη ποινῶν εἶναι ἐπαρκής διὰ νὰ πειθαρχήσῃ τὰς περιπτώσεις ἐκείνας τῶν τροφίμων, διὰ τὰς δποίας τὰ ἐλκυστικὰ καὶ τὰ προληπτικὰ μέσα δὲν ἥρκεσαν νὰ τοὺς κάμουν κοσμίους.

Σωματικαὶ ποιναὶ εἰς τὸ σχολεῖον δὲν πρέπει νὰ ἐπιβάλλωνται, διότι πληγώνουν τὸ αὐτοσυναίσθημα τοῦ μαθητοῦ καὶ προκαλοῦν ἔχθρότητα μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ διδασκάλου. Ἀκόμη καὶ ἡ προσβολὴ τῆς φιλοτιμίας τοῦ μαθητοῦ μὲ βαρείας μειωτικὰς ἐκφράσεις δὲν εἶναι δρθή. Εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ σαφής χαρακτηρισμὸς τῆς κρινομένης πράξεως, ἀλλ’ δχι καὶ ἔξουθένωσις τοῦ πταίσαντος. Τοῦτο ἀντίκειται εἰς τὸν σκοπὸν ποὺ ἐπιδιώκει ἡ ποινή, τὸν σωφρονισμὸν τοῦ ἀτακτήσαντος.

Ἐν συναίσθημα δικαίου ὑπάρχει καὶ εἰς τὸν παῖδα καὶ εἰς τὸν ἔφηβον. Ἐπ’ αὐτοῦ πρέπει νὰ οἰκοδομοῦμεν τιμωροῦντες. Ἡ κατάδειξις τῆς παραβάσεως θὰ τὸν κάμη νὰ δεχθῇ τὴν ποινήν. Ποιναὶ ἐπιβαλλόμεναι ἐν ψυχρῷ, ἀνευ ἐκδηλώσεως δυσαρεσκείας διὰ τὴν παράβασιν ποὺ ἔλαβε χώραν, δὲν δηγοῦν εἰς διάρθωσιν. “Οταν ἐπέλθῃ δὲ σωφρονισμὸς δὲν πρέπει νὰ γίνεται μνεῖα τοῦ παραπτώματος.

β'. Ἡ ἐπιμέλεια.

Μία βασικὴ συνήθεια ἀποκτωμένη διὰ τῆς σχολικῆς ζωῆς εἶναι τὸ πνεῦμα τῆς ἐπιμελείας καὶ τῆς ἔργατικότητος. Βαθύτεραι ρίζαι ἐκ τῶν δποίων βλαστάνει εἶναι αἱ ἔμφυτοι δρμαὶ πρὸς γνῶσιν πρὸς δημιουργίαν, πρὸς ἀναγνώρισιν ἀξίας, πρὸς μίμησιν, πρὸς ἔκφρασιν.

Ἡ ἐπιμέλεια ἔχει τὸ συνακολούθημα τὴν χαρὰν ἐκ τῆς γνῶσεως καὶ δημιουργίας. Ἐκ τῆς συγκρίσεως τῆς προηγουμένης καταστάσεως, καθ' ἣν ἡγνόει δσα ἔμαθε, τοῦ γεννᾶται ἡ συνείδησις τῆς προόδου, τῆς αὐξήσεως ἔαυτοῦ. Ἀφ' ἑτέρου δὲ παῖς καὶ δὲ ἕφηβος συνηθίζουν εἰς τὸ νὰ ἔργαζωνται πνευματικῶς μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἐνοχλοῦνται, δταν ἐπέρασε μία ἡμέρα ἄνευ ἔργασίας.

“Ἐμ τρίτον ἐπακόλουθον τῆς ἐπιμελείας εἶναι, δτι τὸ νέον ἄτομον ἀσκεῖται εἰς τὴν δργάνωσιν τῆς ἔργασίας δι' ἐπίτευξιν ἐνδες ἀποτελέσματος μὲν οἰκονομίαν δυνάμεων. Ὁ οὗτος ἔργαζόμενος συνηθίζει εἰς τὴν κατανομὴν τοῦ χρόνου σχηματίζων πρόγραμμα ζωῆς.

Ἡ ἔμφυτος δρμὴ πρὸς ἐνασχόλησιν ὑπάρχει εἰς πάντα ὅγιῇ νέον. Ὁ διδάσκαλος ἀπλῶς φροντίζει νὰ τὴν κατευθύνῃ. Κεντρίζει ἐπίοης τὸ αὐτοσυναίσθημα καὶ τὴν ἐπιθυμίαν διακρίσεως, διότι πᾶς νέος θέλει νὰ διακριθῇ ἐνώπιον τοῦ διδασκάλου, τῶν συμμαθητῶν, τῶν γονέων, τῶν γνωστῶν του, οἱ δποῖοι μόλις τὸν ἴδουν θὰ τὸν ἐρωτήσουν «Πῶς πηγαίνει εἰς τὸ σχολεῖον;».

Ως ὑποκατάστατον τῆς ἀμίλλης ἔμφανίζεται σήμερον ἡ ἐπίδοσις ἐνδες ἀριθμοῦ ἔφηβων εἰς τὸν ἀθλητισμόν, εἰς ἐκδρομάς, εἰς στοιχήματα. Πρέπει νὰ ὑποδεικνύεται ἡ λεράρχησις ἀθλημάτων σωματικῶν καὶ πνευματικῶν.

Παρὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν μέσων τούτων εἰς πᾶν σχολεῖον παρουσιάζεται ἐν ποσοστὸν μαθητῶν ἀμελῶν καὶ ἀδιαφόρων διὰ τὸ σχολικὸν ἔργον. Πᾶς διδάσκαλος δέον νὰ γνωρίζῃ τὰ αἴτια τὰ δδηγούμντα εἰς ἀδιαφορίαν καὶ ἀμέλειαν, διότε νὰ διαγνώσῃ εἰς ἔκαστον μαθητὴν του ποῖον ἐξ δλων εἶναι τὸ προκαλοῦν τὴν ἀδιαφορίαν.

Αἴτια τῆς ἀδιαφορίας δύνανται νὰ εἰναι:

1ον. Ἡ συνήθεια πρὸς ἀδράνειαν καὶ ἡ μὴ ἀσκησις πρὸς ἔργασίαν ἐπιβαλλομένην.

2ον. Ἡ ἀμβλύτης παντὸς ἐνδιαφέροντος λόγῳ ζωῆς μαλθακῆς, ἢ ἐπιδράσεων ἐκ περιβάλλοντος ἀδιαφόρου.

3ον. Ἡ ἔμφυτος πτωχεία αὐτοσυναίσθηματος καὶ φιλοτιμίας.

4ον. Ἡ γενικὴ σωματικὴ ἀδυναμία καὶ ἔκδηλος εὔπάθεια τοῦ δργανισμοῦ.

5ον. Μία συναισθηματική δυσαρέσκεια μονίμου καταστάσεως, προερχομένη ἐκ τεταραγμένου οἰκογενειακοῦ περιβάλλοντος.

6ον. 'Αντικοινωνικαὶ τάσεις καὶ αισθήματα ἔχθροτητος προελθόντα ἀπὸ συμβάντα τῆς προηγηθείσης ζωῆς.

7ον. Διανοητικὴ ἀδυναμία Ἐμφυτος ὑποδεικνύουσα τὴν κατεύθυνσιν πρὸς πρακτικῶτερα ἔργα τῶν μὴ ἐπιδεκτικῶν ἔξελιξεως.

'Η διάγνωσις τοῦ ύπαρχοντος εἰς ἕκαστην περίπτωσιν καὶ ἡ ἀντίληψις τῆς ισχύος τῶν αἰτίων, ως καὶ ὁ τρόπος ἀντιμετωπίσεως ἔξαρταται ἀπὸ τὴν ψυχολογικὴν κατάρτισιν τοῦ διδάσκοντος. 'Εὰν ἔχῃ ἀποκτήσῃ ψυχολογικὸν βλέμμα.

'Η καθ' ἔξιν δκνηρία ἀντιμετωπίζεται μὲν ἐπιταγὴν καὶ πίεσιν δι' ἔργασίαν ἐπὶ ἐν διάστημα, ὅστε νὰ ὑποκατασταθῇ δι' ἄλλης ἔξεως, τὴν δποίαν δὲν τοῦ ἐδόθη προηγουμένως εὔκαιρία νὰ ἀποκτήσῃ.

Κακαὶ ἐπιδράσεις ἐκ μιμήσεως ἀδιαφόρου καὶ νωχελοῦ περιβάλλοντος ἀντιμετωπίζονται δι' ἐπαφῆς μετὰ τῆς οἰκογενείας καὶ ὑποδειξεως τῶν συνεπειῶν τῆς ύπαρχούσης καταστάσεως.

'Η Ἐμφυτος πτωχεία αὐτοουναιοθήματος καὶ φιλοτιμίας θὰ ἀπατήσῃ τὴν παροχὴν ἀδιαλείπτως ηύξημένων κεντρισμάτων, ὅστε τὸ καθεύδον στοιχεῖον ψυχισμοῦ νὰ διεγερθῇ κατὰ τὸ δυνατόν, διὰ νὰ μὴ μείνῃ ἡ ἀμφιβολία, διὰ δὲν ἔδοκιμάσθη πᾶν μέσον πρὸς ἐκδοθῆναι ἡ ἀπόφανσις, διὰ εἶναι φύσει καθυστερημένης εὔαισθησίας.

'Η σωματικὴ ἀδυναμία καὶ εύπάθεια τοῦ δργανισμοῦ ἀντιμετωπίζεται δι' ιατρικῆς βοηθείας τὴν δποίαν τὸ σχολεῖον ὑποδεικνύει εἰς τοὺς γονεῖς νὰ ζητήσουν, ἢ καὶ βοηθεῖ νὰ τὴν εῦρῃ ὁ μαθητὴς ὁ στερούμενος μέσων καὶ δυνατοτήτων οἰκογενειακῶν.

'Η μόνιμος κατάστασις δυσαρεσκείας ἐκ τεταραγμένου οἰκογενειακοῦ περιβάλλοντος ἢ ἐκ συμβάντων τῆς ἀτομικῆς τύχης ἀπαιτεῖ ὑπόδειξιν εἰς τοὺς ἔχοντας ἥλαττωμένην συνείδησιν εύθύνης γονεῖς περὶ τῶν συνεπειῶν διὰ τὸ τέκνον των ἐκ τῶν ἐρίδων των, τῶν ἐγωῖσμῶν των, τῶν διαστάσεων, τοῦ διαζυγίου.

'Η λεπτότης δμως τοῦ θέματος εἶναι μεγάλη ἐν προκειμένῳ καὶ ὁ τρόπος ἀντιμετωπίσεως ποικίλλει κατὰ περίπτωσιν.

Μία ηύξημένη κοινωνιογνωσία καὶ ψυχογνωσία ἀπαιτεῖται διὰ τὸν ἐπιλαμβανόμενον τῶν περιπτώσεων τούτων λειτουργὸν τῆς παιδείας.